

Zen ja valokuvaamisen taito

Timo Klemola

Sisältö:

1. Kuvan etsimisestä
2. Minä, minä, minä
3. Hitaasta katseesta
4. Kuvan löytämisestä
5. Kuvaaminen on käsityötä
6. Lumoutumisen hetkestä
7. Gassho!
8. Pienoiskuva pelkistää ja innostaa
9. Kamera siveltimenä
10. Muoto on tyhjyyttä, tyhjyys muotoa
11. Mitään ”itseä” ei tarvita
12. Kuvan löytämisessä ei tarvita kameraa
13. Zenin koan: Kuka on se joka katsoo?
14. Arjen lumo: samsara on nirvana
15. Eheyttävän kuvan kaksi tasoa
16. Tyhjyyden estetiikkaa
17. Valkoinen taide
18. Vielä lyhyt huomautus mielen valotuksesta
19. Tietämättömyyden taito

1. Kuvan etsimisestä

Lähden kameran kanssa ulos etsimään kuvaa. En tiedä mitä etsin. En suunnittele ennakolta. Vain menen. Etsin kuvia yleensä lyhyen matkan päästä kotoa. Harrastan lähikuvausta samassa mielessä kun jotkut harrastavat lähiruokaa. Kuvia on kaikkialla. Ne pitää vain löytää. Asuinpaikkani on tässä suhteessa ihanteellinen. Asun maalla, metsän keskellä, lähellä järveä ja peltoja. Kesällä puutarhassamme kukkivat sadat erilaiset kukat ja kasvit.

Joskus kävelen tiettyyn paikkaan, esimerkiksi järven rannalle, mutta usein kävelen vapaasti ilman päämäärää ja annan askelten viedä. Kuvaa etsiessä mielen pitää olla avoin ja tarkkaavainen. Kuva voi pompata esiin koska tahansa ja mistä tahansa. Pelkkä ympäristön katseleminen ei riitä, on myös opeteltava näkemään. Voin katsoa, mutta en näe. Voin kuunnella, mutta en kuule. Näin meille tapahtuu arjessa jatkuvasti. Mieleemme vaeltaa muualla kuin käsillä olevassa hetkessä. Kuvaa etsiessä se ei käy! On oltava tarkkaavainen ja paikalla. Kyse on keskittymisestä. On liikuttava leppoisasti, joskus hitain askelin ja vain aistittava ympäristöä. Pelkkä katseleminen ei riitä. On oltava avoin kaikille aistimuksille. Viserrys paljastaa linnun oksistossa, kahina ruohikossa käärmeen, putoava käpy oravan tai tikan.

On oltava avoin yksityiskohdille ja isoille muodoille, väreille ja niiden sävyille, valolle ja varjoille. Metsässä kävellessä auringon valo voi siivilöityä oksiston läpi niin, että kuva on siinä. Sama valo voi luoda hangelle kuvion, joka saa askeleet seisahtumaan. Välillä on taivutettava polvet, istuttava alas tai kiivettävä kiven päälle. Joskus on heittäydyttävä maahan pitkälle. Keväällä, kun lunta on enää pälvinä, on pakko kurkistaa sinivuokon kukan alle. Kun vaihdat katseen korkeuden tavanomaisesta, näet enemmän. Kun hämärrät katsettasi tietoisesti, voit nähdä muotoja, joita muuten on vaikea nähdä.

Kuvan etsiminen on tietoista katsomista, jolloin pelkkä katsominen muuttuu näkemisen taidoksi. Tässä katsomisen tavassa on mukana koko keho kaikkine aisteineen. Emme katso ja etsi kuvaa vain mielessämme. Mielikuvasta ei saa otettua valokuvaa. Emme etsi kuvaa järjellä. Kuvan etsiminen

on konttaamista, kiipeämistä, oksien työntämistä syrjään, pysähtymistä kuuntelemaan, jäämistä odottamaan, vain katsomista, vain kuuntelemista, missä mieli on suurimman osan aikaa ajatuksista tyhjä.

Kuvan etsiminen on oma harjoituksensa. En etsi kuvaa ensisijaisesti siksi, että löytäisin sen, vaan siksi, että kuvan etsiminen itsessään paljastaa hetken täyteyden ja syvyyden. Kuvan löytyminen on oma upea kokemuksensa, mutta tältä kannalta vain bonus. Kun etsimme kuvaa, olemme etsimisestä täysi. Mitään muuta ei ole. On vain etsiminen. Etsimme kuvaa koko kehomiellellämme. Liikumme keskittyneesti, ympäristöämme tarkkaillen kuin ilves tai peura, joka etsii ruokaa, mutta on samalla aistit valppaina ja varuillaan. Aistien valppaus kohdistuu sillä kahteen suuntaan: vaaran havaitsemiseen, mutta myös saaliin löytämiseen. Etsimme kuvaa samalla valppaudella, vaikka meitä ei uhkaakaan mikään vaara, vaan pelkkä saalis. Mitä paremmin säilytämme keskittymisemme ja valppautemme tilan, sitä selkeämmin kuvan etsiminen saa harjoituksen ulottuvuuden.

Emme pysty tällaiseen keskittymiseen kovin pitkään. Välillä valppautemme katoaa. Unohdamme arjessakin helposti, mitä olemme tekemässä, ja mielemme vaeltaa pois tehtävästään. Kuvan etsijän tulee silloin huomauttaa itselleen, miksi hän tässä kävelee, mitä hän on tekemässä tässä ja nyt. Muutama syvä hengitys auttaa aina. Hengittämällä muutaman kerran tietoisesti ja syvään sisään ja ulos palautamme itsemme käsillä olevaan tekemisen hetkeen.

Joskus sitten olet näkevinäsi jotakin, jonkin muodon, jonkin yksityiskohdan. Pysähdyt tarkastelemaan sitä. Katsot sitä kameran läpi. Otat ehkä kuvan ja katsot kuvaa kameran lcd-näytöltä. Pieni kuva tiivistää muotoja ja voi nostaa esiin olennaisen. Tämä on yksi ratkaiseva hetki. Viivyt hetken tässä tarkastelussa. Onko tämä se kuva, mitä olet etsinyt?

2. Minä, minä, minä

Kuvan etsiminen on avautumista ihmettelyn hetkelle. Maailmassa on ääretön määrä kuvia, jotka voi löytää ja valottaa kennolle, koska maailma on rajaton monimuotoisuudessaan. On hienoa seikkailla tässä loputtomassa monimuotoisuudessa ja antaa huomionsa kiinnittyä johonkin muotoon, johonkin yksityiskohtaan, jossa se mikä on yleistä, universaalia, ilmenee yksityisessä. Kun vain etsii kuvaa mieli valppaana ja avoimena, mitään ei tarvitse analysoida, mitään ei tarvitse valmistella, mitään ei kikkailla, vain etsitään ja katsotaan, mitä löydetään.

On ainakin kaksi selkeästi toisistaan eroavaa tapaa suhtautua valokuvaamiseen. Toinen on suunnittelevan ja ajattelevan mielen tie, laskevan ja laskelmoivan ajattelun tie. Silloin kuva on ajattelun tuote. Kuva on osa minua, mitä minä haluan kuvata, mitä minä haluan sanoa, mitä minä haluan ilmaista. Minä, minä, minä. Silloin kuva suunnitellaan sanomaan jotain tiettyä, kertomaan tiettyä tarinaa, välittämään kuvaajan mielipidettä, viestiä. Tällaisessa kuvassa kohteena on aina myös kuvaaja itse, joka on älykäs, ottaa kantaa, parantaa maailmaa.

Mutta on toinenkin tapa, jossa suunta ei ole minusta maailmaan, vaan maailmasta minuun. Sitä voisi kutsua odottamisen, näkemisen, etsimisen, löytämisen tai pelkän olemisen tieksi, jossa kuva ensisijaisesti vain on. Kuva välittää itse oman sanomansa, sen minkä se itse haluaa näyttää tultuaan löydetyksi. Kuva syntyy itsestään. Se ilmestyy katsottavaksi ikään kuin omasta halustaan

ilmentämään juuri sitä kohtaa maailmasta, jossa se itse asustaa. Tällainen kuva auttaa näkemään kokonaisuuden, jonka osa se itse on. Samalla se näyttää myös kuvaajan osaksi itseään, osaksi sitä kokonaisuutta, jota kohti se osoittaa.

Tällaista kuvaa kannattaa etsiä. Etsiessä ei ole mitään kiirettä, ei mitään hakemisen tuntua. Tällaisen kuvan etsiminen on enemmän oleskelua tarkkaavaisena ja keskittyneenä kuin jonkin asian tekemistä. Teemme ja suoritamme arjessa jatkuvasti erilaisia asioita. Kuvan etsimisessä on pudotettava pois ajatus tekemisestä, suorittamisesta, on eräällä tavalla jätettävä silleen, vain oltava, mutta aktiivisena ja tarkkaavaisena. On vain odotettava, että kuva antaa itsensä näkyä. Silloin *minä* en varsinaisesti löydä kuvaa, vaan kuva löytää minut. Kyse on eräänlaisesta, maailman, minun ja kameran kohtaamisesta, olemisen tapahtumasta, jossa kuva nousee esiin tämän kohtaamisen paikkana. *Minä* ei ole tässä kohtaamisessa minkään ”luovan” prosessin lähtökohta, ennemminkin se voi olla kuvan löytämisen este.

3. Hitaasta katseesta

On monia katsomisen tapoja. Kuvan etsijälle asia on vakava. Ihan aluksi voisi erottaa nopean katseen ja hitaan katseen. Normaali katseemme ja katsomisen tapamme on nopea. Katseemme kiittää kohteesta toiseen hurjaa vauhtia. Se pysähtyy yhteen kohteeseen vain sekunneiksi. Nopea katse kuvastaa nopeasti kohteesta toiseen kiitävää mieltämme. Keskitymme yhteen seikkaan, yhteen kohteeseen vain hetken, kun jo seuraava asia rientää mielemme päälle. Nykyhetken käsillä oleva todellisuus jää usein tulevaisuudessa ja menneisyydessä vaeltavan mielemme alle. Näin käy myös katseessa hetkessä ohi kiitävälle kuvalle. Emme ehdi edes huomata sitä, kun se on jo kadonnut.

Aluksi meidän on hidastettava katsettamme. Se tarkoittaa myös mielen hidastamista. Sen sijaan, että annamme katseemme ja mielemme ryntäillä edestakaisin kohteesta toiseen, ajasta toiseen, meidän tulee opetella aluksi keskittämään se johonkin kohteeseen nykyhetkessä, esimerkiksi hengitykseen. Meidän on harjoitettava itseämme hidastamisen taidossa. Hidastamista harjoitellaan pysähtymällä kokonaan. Se voi olla istumista liikkumatta hengityksen kanssa, se voi olla seisomista aistit valppaina, se voi olla kävelemistä kehon liikettä aistien.

Katseen hidastaminen hidastaa koko kehomieltämme. Jos kuuntelet tarkasti kaukaista ääntä, pysähdyt ja kiinnität myös katseesi kaukaiseen kohteeseen. Jos jokin kehomielemme osa liikkuu, emme kuule. Hiljaisen äänen kuuleminen vaatii kaiken muun poispudottamista: liikkeen, jopa ajattelun. Vain liikkumaton, tyhjä mieli voi kuulla perhosen siiven iskun. Vain samaan odottamisen asenteeseen viritetty kehomieli voi nähdä nähdyksi haluavan kuvan.

Puhutaan myös ”esineellistävästä katseesta”. Mielemme toiminnan lainalaisuuksiin kuuluu, että katsoessamme jotakin kohdetta, näemme sen esineenä. Kuvittelemme, että kohteella on jokin olemus, joka erottaa sen ympäristöstä. Se on jotain rajallista ja voimme antaa sille nimen, kutsua sitä jollakin käsitteellä. Näin määrittelemme kohteen heti ja luulemme ymmärtävämme sen. Mielemme rajaa todellisuutta automaattisesti kieleemme rajauksella. Kuva ei noudata tätä rajausta.

Kuvalla ei ole nimeä, sillä ei ole olemusta. Kyllä, se on tavallaan maailman osa, mutta maailma on myös sen osa. Minä olen kuvaa, kuva on minua.

Sen sijaan, että katsomme maailmaa esineen näkökulmasta, sen sijaan että teemme esineen rajauksen, meidän on opittava katsomaan esinettä maailman näkökulmasta, tekemään rajauksen, missä rajaa ei ole. Tätä voisi tarkoittaa siirtyminen katsomisesta kohti näkemistä, esineestä kohti olemista, missä maailma ei enää rajaudu niin kuin kieleemme ja ajattelumme sen rajoittaa. Jos pääsemme joskus, edes hetkeksi, tämän kaltaiseen ”puhtaaseen havaintoon”, maailma täyttyy kuvista, koska kuva on maailma, maailma on kuva.

4. Kuvan löytämisestä

Kuvan löytämiseen ei tarvita kameraa, mutta kameran kanssa siitä tulee kuvaamisen tapahtuma. Ajattelemme yleensä, että minä etsin kuvaa, minä löydän kuvan, mutta tämä ajatus on käännettävissä toisin päin. Voidaan myös ajatella, että minä en löydä kuvaa vaan kuva löytää minut. Silloin myös kuvaamisen tapahtumasta tulee erilainen. Siitä tulee tapahtuma, jossa minä en ohjaa tapahtumien kulkua. Kuvauksesta tulee sellainen kokemuksen virta, joka vetää mukanaan

niin, että sitä ei voi vastustaa. Tiedät, että olet löytänyt kuvan, jos huomaat tempautuvasi mukaan tähän virtaan, jossa kuvat syntyvät ikään kuin itsestään löytämisen ilon saattelemana.

Tunne on samankaltainen kuin tanssissa tai tai-chin liikesarjassa, jossa liike vain tapahtuu, sitä ei tarvitse synnyttää. Liike vain tapahtuu ja itse olet mukana tässä virrassa ikään kuin matkustajana, et ohjaajana.

Kuvan voi löytää monella tapaa, monesta kohtaa. Kun näet kuvan, löydät sen, kun löydät kuvan näet sen. Ainakin jossain määrin sitä katsomisen ja näkemisen tapaa, jolla kuvat löytyvät, voi harjoitella ja opettaa, vaikka kyse onkin intuitiivisesta tapahtumasa. Kaikki meistä eivät näe samoja kuvia. Samat kuvat eivät kutsu meitä kaikkia. Myös kuvan löytämisen hetkessä on paljon asteita. Jokin kuva näyttäytyy hämäränä, epäselvänä. Vaikka näet sen, et ole varma, kannattaako siinä kohtaa pysähtyä. Toiset kuvat pysäyttävät heti. Joitakin kuvia ei tarvitse etsiä lainkaan. Kun vain on paikalla oikealla hetkellä, kuva on siinä valmiina otettavaksi.

Aisti tunnetta, minkä koet kuvan ottohetkellä. Onko siinä sitä lumoutumista, sitä virittyneisyyttä, joka oikean kuvan löytämiseen liittyy. Tilanne on herkkä. Et välttämättä tiedä, mistä puhun, jos et ole kunnolla lumoutunut löytäessäsi kuvan. Tarkoitan sellaista löytämisen iloa, joka saa sinut unohtamaan hetkeksi kaiken muun ja ottamaan vain kuvia. Sommittelemaan kuvaa yhä uudelleen ja uudelleen, kunnes olet löytänyt oikean kulman, oikean rajauksen, oikean tunnelman. Sellaista intoa, joka saa sinut kokeilemaan erilaisia valotuksia, syvyysterävyksiä, tarkistamaan kuvan terävyyttä zoomaamalla se mahdollisimman isoksi. Jos välineesi on sinulle tuttu, kaikki nämä tekniset asiat tapahtuvat automaattisesti. En puhu nyt mistään ”ratkaisevan hetken” kuvasta, jossa kaikki on vain yhden tai muutaman valotuksen varassa, vaan tilanteesta, missä kuva ei ole ihan heti karkaamassa. Tosin joskus tällainenkin kuva voi olla vaarassa kadota valon muutokseen, jolloin toiminnan pitää olla päättäväistä ja ripeää.

Kuvan löytämisen ilo ei katoa, vaikka itse valokuva ei onnistuisikaan. Kuvan materialisoituminen digikuvaksi ruudulla tai paperikuvaksi on vain yksi osa koko kuvaamisen prosessia, eikä välttämättä edes se tärkein. Kuvan löytäminen ja kuvaamisen prosessi ovat kuvan etsijälle tärkeimmät. Prosessin lopputulos, valokuva, syntyy tässä prosessissa tai jää syntymättä. Olen joskus kuvannut

vahingossa kameralla ilman muistikorttia, eikä kuvaton lopputulos ole mitenkään himmentänyt itse kuvaamisen prosessin kokemusta.

Muutama päivä sitten taivas oli kuvia täynnä. Näillä leveysasteilla revontulet ovat harvinaisia, ja tämä oli vasta toinen kerta elämässäni, kun olen katsellut niitä kameran kanssa. Hämärän laskeutuessa olin jo valmistanut kaiken: kamera oli valmiina, jalusta, otsalamppu, lämmin vaatekerta. Kun hämärä muuttui pimeäksi, universumi sytytti taivaalle upeat valot. Menin kuvaamaan niitä järven jäälle. Kuvia oli kaikkialla. Kuvasin intensiivisesti pari tuntia. Sitten valot sammuiivat ja palasin kotiin siirtämään kuvat tietokoneelle. Ne olivat käytännössä kaikki tärähtäneet. Kun kamera on auki kaksikymmentä sekuntia, pieni liike riittää. Tässä tapauksessa jää oli niin liukas jalustan alla, että jalusta oli liian epävakaa. Kuvaushetki oli silti aivan käsittämättömän upea, koko kaksituntinen. Sitä ei lainkaan varjostanut se, että ehkä noin sadasta kuvasta vain yksi oli kohtuullisen onnistunut. No ... universumi päätti sytyttää valot uudelleen ja nyt varustin jalustan heti monen kilon painolla. Se riitti. Seuraavassa, nyt neljä tuntia kestävässä kuvaustapahtumassa myös kuvat onnistuivat. Mutta kuvaamisen tapahtumana tuo ensimmäinen kaksituntinen oli yhtä lumoava kuin viimeinen nelituntinen. Ei mitään eroa.

5. Kuvaaminen on käsityötä

Kuvaamisen prosessi on pitkä ja voi kestää yhdenkin kuvan kohdalla monta päivää. Lähdet etsimään kuvaa, löydät sen, antaudut kuvaamisen hetkelle, jolloin kuva piirtyy kamerasi kennolle. Käsittelet kuvaa omassa tietokoneen luomassa laboratoriossasi ja lopuksi jaat kuvan muiden kanssa. Se on samalla prosessi, jossa kuva tekee itsensä näkyväksi. Se on aluksi piilossa, ehkä aavistuksena mielessäsi, sitten se näyttäytyy, joko selkeänä tai hämäränä. Sitten saat siitä otteen, se tulee vangituksi kennolle, tosin hyvin puutteellisella tavalla, josta se siirtyy muistikortille eräänlaiseksi informaatiokasaksi. Tämä kasa pitää tietokoneessa uudelleen avata ja sille pitää palauttaa se kokemuksen ulottuvuus, jonka vielä hämärästi muistat kuvaushetkestä. On olemassa naiivi käsitys, jonka mukaan kuvaa ei pidä käsitellä. Ei ole olemassa käsittelemätöntä kuvaa! Yksi kuvaamisen prosessin osa on yrittää palauttaa muistikortille tallennettuun informaatiomöykkyyn se kokemuksen lumo, jonka koit kuvaushetkellä. Tämä vaatii tietysti myös jonkin verran teknistä osaamista. Mutta nyt riennän asioista edelle!

Palataanpa alkuun, kuvaamisen tapahtumiseen. Olet löytänyt kuvan, se on saanut sinut pysähtymään ja kohottamaan kamerasi. Siitä, mitä tässä tapahtuu, on kirjoitettu kirjoja, sellaisia kuten ”Zen ja jousella-ampumisen taito” ja muita. Miksi?

Koska olet juuri silloin käsityön ytimessä, taidon, jota ei voi erottaa taiteesta. Taito ja taide kulkevat tällaisessa käsityössä käsi kädessä. Siksi, että tämä käsityön hetki, kun olet täysin keskittynyt tekemiseen, on yhdenlainen koko elämän pienoiskuva. Se on hetki, jossa voit harjoittaa itseäsi elämisen taidossa taiteen, siis taidon, harjoittamisen kautta. T.D. Suzuki kirjoitti esipuheen Herrigelin kuuluisaan jousiammuntaa käsittelevään kirjaan. Hän totesi siinä, miten taitojen ja taiteiden tiet ovat ikään kuin polkuja, jotka johtavat zenin portille. Voit harjoittaa niiden avulla pienessä mittakaavassa sitä, mitä zenissä harjoitetaan isossa mittakaavassa. Kun keskityt täydellisesti käsillä tekemisen taitoosi, voit tulla yhdeksi tekemisen kanssa. Zen pyrkii samaan, mutta siinä samaa asennetta opetellaan noudattamaan koko elämässä. Käden taito voi olla tie

portille, josta avautuu laajempi tie kohti elämisen taitoa. Japanilaisessa perinteessä tällaisia taitoja on paljon. On teen tie, jousiammunnan tie, kukkien asettelun tie, runouden tie, savityön tie. Samalla tavalla voi olla valokuvauksen tie.

Mitä tämä täydellinen keskittyminen tekemiseen tarkoittaa? Se tarkoittaa juuri sitä, mitä olen jo aiemmin useaan otteeseen pyrkinyt kuvaamaan. Jos sinulla on kokemusta savityöstä, asia on helppo ymmärtää. Jostain syystä savityössä saven muovaamiseen on helppo uppoutua täysin. Ehkä savi materiaalina on sellainen. Kun muovaat saviastiaa, saattaa käydä, että kadotat täysin itsesi saveen ja sen muotoihin. Voit kadottaa ajan tajun. Kaikki suunnittelu katoaa ja jäljelle jää vain minun ja saven yhteys, jossa minua ja savea ei voi erottaa toisistaan. Jäljelle jää pelkkä saven muovautumisen prosessi, jossa muoto tulee esiin ikään kuin itsestään. Jollain tapaa kehomielesi on tämän muodon esiin tulemisen paikka, mutta samalla mitään minää ei tarvita.

Samalla tavalla kuva nousee esiin, kun kadotat täysin itsesi kuvauksen prosessiin. Kamera, minä, maailma ovat saman prosessin elementtejä, joita ei voi erottaa toisistaan. Ei ole niin, että on maailma tuolla, minä tässä ja kamera siinä välissä, joka ottaa kuvan, jonka minä määrään otettavaksi. Kyllä. Tällainenkin kuvaustapa on olemassa. Länsimainen valokuvataide on usein juuri tätä. Mutta puhun nyt jostain aivan muusta. Yritän kuvata prosessia, jossa pyrimme tyhjentämään itsemme kaikesta halusta kuvata jotakin, olla jotakin, tehdä taidetta tai muista vastaavista intresseistä. Tässä kuvauksen tavassa pyrimme pudottamaan pois, antautumaan kuvauksen hetkelle ja antaa kuvan välittyä kauttamme. Pyrimme olemaan kuin tyhjä tila, joka mahdollistaa kuvan esille tulon, ikään kuin tyhjä huilu, jonka läpi kulkeva ilma muodostaa sävelen.

Tämä olemisen tapa vaatii harjoitusta. Koko kuvaamisen prosessi on tätä harjoitusta. Emme silloin kuvaa, jotta saisimme aikaan jonkin kuvan, vaan kuvaamme, jotta saisimme tilaisuuden harjoittaa itseämme tässä pois pudottamisen ja tyhjentymisen taidossa. Tämä on koko zen-kuvauksen ydin.

6. Lumoutumisen hetkestä

Kokemuksemme syntyy, kun aistiva ja liikkuva kehomielemme ja maailma kohtaavat. Tämä kohtaamisen paikka on myös tietoisuutemme syntyhetki ja syntypaikka. Ilman tätä kohtaamista ei mitään tietoisuuttakaan olisi. Kun tämä kohtaaminen katoaa, myös tietoisuutemme katoaa. Valot sammuvat.

Tässä kohtaamisessa syntyy ja rakentuu myös se minä, joka koemme olevamme ja joka on ikään kuin maailmaa vastapäätä. Olemme subjekteja ja maailma on meille objekti.

Buddhalainen psykologia kuvaa minän syntymisen prosessia tässä kohtaamisen tapahtumassa.

Kokemuksemme minuudesta syntyy viiden tekijän tai elementin (*skandha*) yhtäaikaisesta yhteen kietoutumisesta. Nämä tekijät ovat muoto, tunne-aistimus, havainto, tahtomus ja tietoisuus.

Muoto tarkoittaa tässä materiaalisen maailman muotoja, olioita. Muut neljä tekijää viittaavat mielen ominaisuuksiin. Kun kohtaamme maailman, se synnyttää meissä eräänlaisen viritystilan, nousee tunne tai tunne-aistimus, jonka koemme positiivisena, negatiivisena tai neutraalina.

Havainto tarkoittaa tässä sitä, että samalla myös tunnistamme kohteen. Havaitsemme kohteen jonakin. Ymmärrämme siis, mitä havaitsemme. Tahtomus viittaa siihen, miten näin koettu synnyttää päätöksen tai toimintaimpulssin: ajatuksen, sanan, teon. Tietoisuus itsestä toiminnan keskuksena, minuutena syntyy edellä kuvattujen elementtien yhteistoiminnan tuloksena.

Kehomielen harjoittaminen tarkoittaa tämän prosessin hidastamista, jopa pysäyttämistä niin, että tulemme ainakin jossain määrin tietoiseksi sen osista, vaiheista ja yhteen kietoutumista. Tässä harjoittamisen ja tutkimisen prosessissa katselemme mieltämme istuen pitkiä aikoja tyynyllä tekemättä mitään, vain olemme. Kun vain olemme, vain istumme, on helpompi nähdä, mitä mielessämme tapahtuu. Toinen harjoittamisen tapa on tekeminen, erityisesti käsillä ja koko keholla, jossa jättäydymme pelkälle tekemiselle, antaudumme tapahtumien virtaan. Siinäkin on helpompi nähdä, miten mieli toimii, erityisesti jos joskus onnistumme keskittymään tekemiseen niin, että jäljelle jää pelkkä tekemisen tapahtuma, missä mieli on tyhjä käsitteistä. Intensiivisellä harjoittamisella voimme välillä saada kokemuksen tästä ”tyhjyyden filosofiasta”, johon palaan tarkemmin myöhemmin.

Olet löytänyt kuvan, kohottanut kameran, laukaissut. Katsot kiinnostuneena pientä kuvaa kamerasi lcd-näytöltä. Voit tuntea innostuksen kohoavan rinnassasi. Kyllä, nimenomaan rinnassasi, mutta myös koko kehossasi. Jos olet tarkkaavainen, voit havaita, miten tunne-aistimus nousee tässä kameran, sinun ja maailman kohtaamisessa, jossa juuri on syntynyt kuva. Tunne on positiivinen, ehdottomasti positiivinen. Siinä on intoa, iloa ja se on muuttumassa. Kuva näytti hyvältä kameran näytöllä, joskus jopa paljon paremmalta kuin myöhemmin tietokoneella. Jatkat kuvaamisen prosessia. Vaihdat kameran korkeutta, etsit oikeaa sommitelmaa, kiipeät, olet polvella, välillä makaat maassa pitkälläsi. Kuvaamisen lumo vie sinut mukanaan. Tässä hetkessä, jos hyvin käy, mitään minää ei ole, on vain tapahtuminen, kohtaaminen jossa kuva tulee näkyväksi erityisen kehomielen viritystilän saattamana. Tapahtumisen hetkellä et ajattele sitä, on vain kokemuksen virta. Myöhemmin voit antaa sille nimen. Se voi olla löytämisen ilo, se voi olla lumous, se voi olla haltioitumisen hetki.

Kun tempaudut tällä tavalla mukaan kuvaamisen tapahtumiseen, voit huomata, miten kehomieleni tunne-aistimus nousee, pysyy ja alkaa hiljalleen hiipua. Se on kuin aalto. Se lähtee hienovaraisesta innostuksesta, kun ehkä vasta aavistat kuvan löytyneen. Se saa huippunsa intensiivisessä työskentelyssä, missä kuva paljastuu toisensa jälkeen ja synnyttää hetkestä toiseen kestäväää lumoa. Se alkaa hiipua, kun kuva on tallennettu ja tunnet, että kaikki on tehty. Silloin on aika laskea kamera alas. Jäljelle jää vain kiitollisuus, kiitollisuus ilman kohdetta. Silloin on aika tehdä *gassho* ja siirtyä uusiin maisemiin.

7. Gassho!

Gassho on buddhalainen tapa liittää kädet yhteen kiitoksessa. Jos zen-kuvaaja liittää kätensä yhteen *gasshoon* ja kumartaa, kun kuvaushetki on päättynyt, mitä hän silloin tekee? Hän toistaa saman eleen *zendolla*, kun hän saapuu harjoitukseen ja lähtee sieltä. Hän toistaa saman eleen, kun hän istuu alas tyynylleen ja nousee jälleen ylös. Zen-perinne on täynnä kumartamisen paikkoja.

Gassho ilmaisee kiitosta. Kiitollisuus on se sisäinen tila, jonka ulkoinen ilmaus on käsien liittäminen yhteen ja kumartaminen. Arjessakin kiitämme, jos olemme saaneet jotakin joltakin toiselta. Tuntemme kiitollisuutta ja kiitämme, kun olemme saaneet lahjan. Saaminen voi olla ulkoista, mutta se voi olla myös sisäistä. Lahja ei välttämättä ole jokin esine tai palvelus. Lahja voi olla myös sisäinen tila tai harjoitus, jonka olen saanut.

Muistan erään *tai-chi* -seminaarin vuosien takaa, jota veti eräs kiinalainen opettaja. Seminaarin jälkeen hän veti minut ja erään toisen opettajan syrjään ja pyysi meitä jäämään salille hänen kanssaan vielä hetkeksi. Kun muut olivat menneet, hän halusi antaa meille lahjan, niin kuin hän sanoi, ja opetti meille vielä muutaman liikkeen. Olen vaalinut tätä silloin saamaani lahjaa vuosia ja

olen myös jakanut sitä eteenpäin. Se on tuonut minulle paljon iloa. Piilotin sen *asahin* liikesarjaankin ja sen kautta se tuottaa iloa nyt myös tuhansille muille suomalaisille.

Jos onnistumme löytämään kuvan, se on myös lahja. Mutta keneltä? Joka tapauksessa kuva on jotakin, jota en tee itse. Saan sen. Löydän sen. Minä en tee tai rakenna tätä todellisuutta, joka näyttäyty minulle kuvina. Se on olemassa paljon ennen minua. Kuka tahansa muukin olisi saattanut löytää saman kuvan. Ei se ole minun. Ei minulla ole mitään tekijänoikeutta kuvaan, jota en tee. Minulla ei ole tekijänoikeutta lahjaan, jonka saan. Voin vain ottaa sen kiitollisena vastaan. Tämä kiitollisuus sisäisenä kokemuksena on outo, koska ei ole ketään jota voisi kiittää. Se on kiitollisuutta ilman kohdetta.

Käsien yhteen liittämisen hetkessä kahdesta tulee yksi. Ehkä tässä on vihje. Kuva näyttää paikkani todellisuudessa. Ei siitä erillisenä vaan sen osana. Emme ole kaksi vaan olemme yksi. Kuva mahdollistaa palaamisen siihen, mistä niin kovasti pyristelemme eroon. Haluamme eriytyä itseksi, subjektiksi, minäksi. Tämä yhteys synnyttää koko kehomielen tunnevirityksen, joka voi kestää pitkään. Tila on kuitenkin hauras ja sitä pitää tietoisesti vaalia. Zen-opettajat opettavat nousemaan tyynyltäkin hitaasti ja kantamaan siinä löydetyn virityksen mukaan arkeen kuin kantaisi jotakin helposti särkyvää.

Kuvaamiseen uppoutuminen voi tuottaa tunnevirityksen, eräänlaisen *samadhin*, keskittymisen tilan, jossa kaikki erot katoavat ja jäljelle jää vain lumoutumisen hetki. Kuva liittää yhteen kuvaajan ja kohteen, jolloin kädetkin liittyvät yhteen itsestään. Tässä hetkessä lahjan antajakin voi paljastua.

8. Pienoiskuva pelkistää ja innostaa

Kuvaamisen prosessi on muuttunut lyhyessä ajassa. Kamera ei enää vain vangitse kuvaa, vaan näyttää sen saman tien. Vielä muutama vuosi sitten kuvaajan piti odottaa ainakin tunteja, mutta usein päiviä tai viikkoja ennen kuin hän saattoi katsoa, mitä tuli kuvattua. Kun nyt otat kuvan, voit heti katsoa sitä kameran näytöltä. Kamera kehittää kuvan heti. Kun saat kameran palautteen välittömästi, se vaikuttaa myös kuvauskokemukseesi. Se ohjaa kuvausprosessia, mutta vaikuttaa myös prosessin synnyttämään tunneistimukseen.

Pienoiskuva voi olla pelkistävä, innostava ja sopivasti harhaanjohtava. Olen ollut usein tilanteessa, missä olen ajatellut löytäneeni hyvän kuvan. Olen ottanut kuvan ja katsonut sitä kameran näytöltä. Siinä! Olen innoissani kuvannut kohdetta, ehkä maisemaa, kunnes kuvausinto on hiipunut. Kameran pienoiskuva on jatkuvasti näyttänyt upeaa kuvaa. Olen palannut tyytyväisenä kuvausretkeltä ja siirtänyt kuvat koneelle. Mittakaavan vaihduttua kuva onkin kadonnut. Isolta näytöltä katsottuna kuvasta onkin tullut yhdentekevä. Pienoiskuva on tehnyt pelkistyksen, jossa kuva näyttää hyvältä. Ehkä isommassa kuvassa näkyvät monet yksityiskohdat pilaavatkin sen. En tiedä, mutta ilmiö on mielenkiintoinen. Tietokoneella kuvaan voi pettyä, mutta voi käydä myös päinvastoin. Vasta tietokoneella voi kuvasarjasta löytyä kuva, jota ei tiennyt olevan olemassakaan.

Pienoiskuvan pelkistys voi toimia innoittajana, joka auttaa kuvausprosessille antautumisessa. Kokemus voi olla yhtä voimakas, yhtä syvä, kuin silloin, kun tuloksena syntyy myös kuvia. Tällainen tilanne näyttää erityisen hyvin zen-kuvauksen keskeisen ominaispiirteen: olennaisinta ei ole prosessin lopputulos, kuva, vaan itse prosessi. Mutta – kyllä kuvakin on tärkeä. On omalaatuinen kehomielen harjoittamisen lainalaisuus, että siitä joutuu puhumaan ristiriitaisilla käsitteillä. Harjoituksessa ei ole päämäärää, tärkeää on itse prosessi, mutta samalla päämäärä myös on. Se sekä on ja ei ole yhtä aikaa. Harjoitus näyttää myös kielellemme rajallisuuden.

Kuvausprosessi on tietysti monivaiheinen eikä yleensä lopu kuvaushetkeen. On oma kokemuksensa kehittää kuva tietokoneella, tarkastella sitä, palauttaa mieleen kuvaustapahtuman tunne ja pyrkiä siirtämään se kehitettävään kuvaan. Tässä syntyy usein myös uusi tunnelataus, joka voi saada ilmaisunsa kuvassa.

Edelleen on oma kokemuksensa jakaa kuva muiden kanssa. Vasta silloin kokemus on täysi, kun kuva astuu myös muiden katsottavaksi. Silloin se muuttuu myös muiden kehomielen kokemukseksi. Kuvan kannalta tämä on olennaista. Ei se halua koskettaa vain minua, vaan meitä kaikkia. Tämä on syy, miksi kuva alun pitäen haluaa tulla löydetyksi. Tällaisia kuvia kuvan etsijä toivoo löytävänsä. On ilo jakaa kuva, joka osoittaa kohti jotakin isompaa, mitä se itse on. Tämä on perustava zenin teema: osoittaa yksityisen kautta kohti universaalia. Samaan pyrkii lyhyt haikurunno. Vaikka tämä: Hiljainen lampi/ sammakko hyppää / veden ääni (Basho).

9. Kamera siveltimenä

Yi quanin opettajani *Zhang Changwang* on myös kalligraafikko. Seinillämme on paljon hänen isoja kalligrafiatöitään. Kiinassa monet kalligrafian harrastajat tekevät myös *yi quania*, koska se opettaa liikkeen, joka syntyy koko kehosta. Kalligrafia vaatii samaa liikkumisen ja voiman käytön tapaa, koko kehon yhteyttä. Monet zen-opettajat harjoittavat myös siveltimellä maalaamisen taitoa. Zen ymmärrystä voidaan ilmentää yhtä hyvin siveltimen viivalla, kuin haiku-runolla. Tyypillinen zen-kalligrafian aihe on nk. *enso*, siveltimellä piirretty ympyrä. Kirjoita ”enso” googlen kuvahakuun, niin saat tulokseksi satoja siveltimellä piirrettyjä ympyröitä.

Sain ajatuksen käyttää kameraa kalligrafiasiveltimen tavoin kesällä juhannuksen aikaan vuonna 2007. Tein paljon erilaisia kokeiluja pitkällä valotusajalla liikuttaen kameraa. Ensimmäiset onnistuneet kuvat syntyivät niin, että käytin juhannusruusun terälehteä ikään kuin siveltimen kärkenä. Asetin valkoisen terälehdän erilaisille taustoille ja piirsin kameralla ympyräliikkeen noin sekunnin valotuksella. Pidin kameran tukevalla otteella otsaani vasten niin, että siitä tuli osa kehoani. Tein sitten ympyräliikkeen koko kehollani niin kuin kalligrafiassa liike tehdään. Tuloksena oli ensimmäinen onnistunut kameralla piirretty *enso*. Alun jatkuvan yrityksen ja epäonnistumisen tunne muuttui nopeasti vahvaksi innostukseksi ja tekemisen lumoksi. Tämä on siis mahdollista! Tekniikka ei ollut helppo. Se vaati huolellista keskittymistä ja koko kehon hallittua liikettä. Ympyrä piti piirtää yhdellä virtaavalla liikkeellä uloshengityksen kannattelemana juuri kuten oikealla siveltimellä tehtävässä kalligrafiassa. Joidenkin satojen toistojen jälkeen onnistumisia alkoi syntyä enemmän ja enemmän. Olin löytänyt uuden, kalligrafisen kuvaustavan! Tunne oli mahtava.

Kyseessä ei siis ollut valomaalaus, jossa kamera on paikallaan ja liikkuvalla valolla piirretään kennolle kuvia. Kyseessä ei myöskään ollut mikä tahansa pitkällä valotuksella toteutettu kameran liike, jolla saadaan helposti aikaa maalauksellisia kuvia. Kyse oli tarkasta kameran liikkeestä todellisen kalligrafiasiveltimen tavoin. Siveltimen kärki oli juhannusruusun terälehti, paperina toimi pinta, jolle terälehti oli asetettu ja itse piirtämisen liike tapahtui koko keholla tarkasti kameraa liikuttaen. Piirsin innostuneena ympyröitä, viivoja, joitakin kiinanmerkkejä jne. Mitään kovin monimutkaista ei sekunnin aikana pysty piirtämään, mutta tajusin ja opin, että tällä

tekniikalla kameralla voi todella piirtää kuten siveltimellä. Teknisesti tosin kameralla piirtäminen oli erittäin vaikeaa. Se vaati äärimmäistä keskittymistä ja kehon hallintaa. Kehon ja kameran piti todella sulautua yhdeksi, muuten harmoninen ympyrä ei koskaan piirtynyt kennolle. Kyseessä oli siis ihanteellinen zen-harjoitus!

Miksi ympyrä? Ympyrä on monitasoinen symboli. Ympyrä kuvastaa yhteyttä ja ykseyttä. Se kuvastaa täydellisyyttä, joka on kuitenkin mahdotonta piirtää täydellisenä. Sen sisällä ei ole mitään. Se osoittaa kohti tyhjiyttä, joka puolestaan viittaa sekä mielen tyhjiyteen, että käsitteidemme tyhjiyteen. Sitä piirtämällä voimme harjoittaa itseämme, mutta samalla se on myös ymmärryksemme yksinkertainen ilmaus.

10. Muoto on tyhjiyttä, tyhjyys muotoa

Kalligrafisesta kuvaustavasta on tullut minulle rituaali, jota toistan aina juhannuksen aikaan, kun juhannusruusut kukkivat. Valkoinen juhannusruusun terälehti on ihanteellinen siveltimen kärki. Se

on sydämen muotoinen ja valkoisena se erottuu hienosti tummaa taustaa vasten. Pitkä valotusaika vaatii vain vähän valoa. On odotettava ilta ja sopiva hämärän hetki. Koska piirtäminen vaatii koko kehon liikettä ja tyyntä mieltä, kannattaa valmistautua kuvaushetkeen voimistelemalla, tekemällä vaikkapa *asahia tai tai-chin* liikesarjan. Kun sen jälkeen vielä istut (*zazen*) parikymmentä minuuttia, olet valmis.

Jos haluat piirtää kameralla *enson*, tässä perusasias. Joka tapauksessa joudut tekemään paljon kokeiluita. Normaaliobjektiivi käy, myös laajakulma. Aseta kamera käsisäädöille. Valitse valotusajaksi sekunti. Aukko riippuu valosta. Kokeile. Ota pois automaattitarkennus käytöstä ja tarkenna käsin. Aseta valkoinen terälehti tummalle alustalle. Ensimmäiset kokeilut voit tehdä tietysti vaikka valkoisella paperinpalalla. Etäisyys kohteeseen riippuu siitä, miten paljon haluat *enson* täyttävän koko kuvapinta-alasta ja miten sommittelet kuvan. Katso etsimen läpi terälehteä ja lähde pyörittämään kameraa koko kehon liikkeellä. Näin saat alustavan kuvan siitä, millaista ympyrää terälehti kennolle piirtää. Sovita etäisyys haluamasi kuvan mukaan, tarkenna ja aloita kokeilu. Nyt oletkin sitten omillasi. Huomaa myös, että vasta kuvankäsittelyssä lopullinen *enso* nousee esiin.

Zen-taide, *zenga*, ei ole taidetta siinä mielessä, kun me taiteen yleensä ymmärrämme. Kun zen-mestari tarttuu siveltimeen ja piirtää kuvan, kuva on ensisijassa hänen zen-kokemuksensa ilmaus. Samalla se on myös harjoitus, joka kestää läpi elämän. Zen-perinne opettaa, että emme ole koskaan valmiita. Ihmisinä olemme aina keskeneräisiä. *Yamaoka Tesshu*, yksi viime vuosisadan suurista zen-opettajista, saattoi piirtää satoja zen-kuvia päivässä.

Kuva pyrkii siirtämään kuvaajan kokemuksen suoraan sen katsojalle. Zenissä se on yksi opettamisen tapa. Se on suoraa kokemuksen siirtoa opettajalta oppilaalle. Kuva voi toimia tässä välittäjänä. Kuva kantaa mukanaan opettajan kokemusta ja ymmärrystä, joka siirtyy siinä ilman sanoja oppilaan kokemukseksi. Tai voi siirtyä, jos oppilas on herkkä vastaanottamaan tällaista opetusta. On olemassa zenin syntylegenda, jossa *Buddha* nosti esiin lootuksen kukan sanomatta sanaakaan. Silloin yksi oppilas, *Mahakasyapa* hymyili. Tämä oli alku zen-perinteelle, jossa oppi voi siirtyä suoraan opettajalta oppilaalle, ilman sanoja, mielestä mieleen.

Zen-kuvat ovat sekä hyvin spontaaneja että kurinalaisia. Spontaanius ja kurinalaisuus eivät sulje pois toisiaan. Ilman taitoa ei ole taidetta. Ilman muotoa, muotoa ei voi rikkoa. Zen-taidoissa erilaisia taidon muotoja harjoitellaan kurinalaisesti kymmeniä vuosia. Vasta intensiivinen muodon harjoittaminen, täydellisyyteen pyrkivä tekniikka synnyttää ymmärryksen, missä muoto voi muuttua tyhjyydeksi, tyhjyys muodoksi, niin kuin *suutra* asian ilmaisee.

11. Mitään "itseä" ei tarvita

Enso on ympyrä, joka rajaa sisäänsä tyhjyyden. Tyypillinen japanilainen huonekalu, sermi, rakennetaan niin, että valkoinen paperi kehystetään. Kehys pyrkii näyttämään, nostamaan esiin sen, mitä se kehystää. Tyhjän tilan.

Zen-taidoissa tyhjyydellä on erityisen korostunut merkitys. Voisi sanoa, että zen on tyhjyyden filosofiaa parhaimmillaan. Tässä ei voi välttää pientä retkeä metafysiikkaan. Mikä sitten on tyhjää? No oikeastaan kaikki, minkä kuvittelemme olevan jotakin. Minä, sinä, olioista koostuva maailma ... ja mitä muuta on.

Tyhjyyden filosofia on syntynyt kritiikkinä käsitykselle, että maailmassa on olioita, joilla on jokin pysyvä ja muuttumaton olemus. Buddhalaisen metafysiikan kolme keskeistä käsitettä ja periaatetta ovat muutos, keskeisriippuvuus ja ei-itse. Kaikki oliot ovat tyhjiä, koska ne ovat jatkuvan muutoksen tilassa. Ei ole mitään muuttumatonta, samana pysyvää. Maailma ei siis koostu olioista vaan prosesseista. Tätä mieleemme on miltei mahdoton ymmärtää ja hyväksyä. Ajattelemme maailman koostuvat pöydistä ja tuoleista, kissoista ja koirista, minusta ja sinusta. Me ajattelemme niin, koska kieleemme ja käsitteemme johtavat meitä harhaan. Ajattelemme käsitteidemme viittaavan esineenkaltaisiin olioihin, mutta sellaisia ei ole. Tässä mielessä myös käsitteemme ovat tyhjiä.

Jos kuitenkin tarkastelemme vähän perusteellisemmin mitä tahansa maailman ilmiötä tai oliota, voimme huomata, miten ne syntyvät, ovat hetken ja katoavat jälleen. Ajattele, että voisit katsoa itseäsi elokuvassa, jossa tapahtumat alkavat sata vuotta ennen syntymääsi ja päättyvät sata vuotta kuolestasi jälkeen. Kaikki tämä olisi tiivistetty minuuttiin. Tällainen ajanjakso on maailmankaikkeuden mittakaavassa äärimmäisen lyhyt. Ihmiskeho koostuu miltei sataprosenttisesti alkuaineista: happi, hiili, vety, typpi, kalsium ja fosfori. Juuri nyt olet näiden alkuaineiden kasauma. Ajattele vielä, että nämä alkuaineesi olisi merkattu niin, että niitä voisi seurata. Sata vuotta sitten kehosi alkuaineet olivat jo olemassa. Nyt ne ovat kokoontuneet kehoosi, mutta sata vuotta kuolestasi ne ovat jälleen vapautuneet oman olemisensa kiertokulkuun. Tässä välissä se, mitä kutsut ”minäksi” oli olemassa. Se syntyi, oli ja katosi. Jokin alkuaineesi oli ensin tuolla, sitten sinussa ja sen jälkeen jälleen jossakin muualla. Tällaisia me olemme.

Pidämme olioita erillisinä myös siksi, että emme ymmärrä saati koe, miten kaikki maailman erillisinä pitämämme oliot ovat kuitenkin riippuvaisia toisistaan. Ei ole mitään erillistä oliota, mikä ei olisi riippuvainen muusta maailmasta. Minun kehomieleni ei voi olla olemassa, jos ei olisi happea ympärilläni. Happea ei voisi olla, jos ei olisi vihreitä kasveja ja niiden yhteyttämisprosessia, jossa happea syntyy. Tätä prosessia ei voisi olla ilman auringonvaloa. On lapsellista kuvitella, että minä olisin olemassa jotenkin erillisenä ja riippumattomana muista, myös muista ihmisistä. En voisi kirjoittaa tätä lausetta, jos joku toinen ei olisi koonnut tätä tietokonetta osista, jotka muut ovat valmistaneet. En istuisi tässä, jos joku ei olisi valmistanut vaatteitani, tuolia allani, taloa

ympärilläni. On itsestään selvää, että jos tuhoamme toisiamme, tuhoamme luontoa, tuhoamme aina samalla myös itseämme.

Ei ole mitään erillisiä olioita, on vain toisistaan riippuvia, muuttuvia prosesseja. Tästä seuraa myös, että käsityksemme minästä on myös harhaa. Pidämme itseämme kohtuullisen muuttumattoman ja pysyvänä. Kaikissa kulttuureissa ihminen on kehittänyt mitä erilaisimpia kuolemattomuuden myyttejä. Ehkä niin ihmisen vääjämätön pysymättömyys, kuolemaa kohti oleminen on helpompi sietää. Mieleemme luo meille käsityksiensä pakkopaidan, jossa temmomme. Ja jokainen tempaus sattuu. Siksi tämä korkealentoinen metafysiikka on tärkeää. Yritämme pysyä nuorena, terveenä, pelkäämme kuolemaa, takerrumme esineisiin, ajatuksiin, ideoihin. Mutta mitä, jos voisimme vapautua tästä itse kutomastamme pakkopaidasta. Eikö siinä olisi ideaa?

Joskus törmää ajatukseen, että tällainen ”minättömyys” olisi pelottavaa tai se johtaisi nihilistiseen maailmankatsomukseen, kun todellisuus sen kaikissa muodoissa paljastuukin suhteelliseksi, jopa ”tyhjäksi”. Jos mitään absoluuttista ei ole, niin jäljelle jää vain täysin suhteellinen maailma. Ei, se ei mene niin. Jäljelle jää elämä. Jäljelle ei jää haavekuva elämästä, elämän illuusio, vaan elämä itse sellaisena kuin koemme sen juuri nyt. Juuri tässä hetkessä, kun luet näitä sanoja ja yrität ymmärtää niiden viestiä. Juuri siinä hetkessä, kun haet kahvikupin ja maistat suussasi kahvin maun. Juuri siinä hetkessä, kun täydellinen ympyrä piirtyy kamerasi kennolle ja jälleen kerran rajaa sisäänsä tyhjän tilan. Siinä ei tarvita mitään itseä.

12. Kuvan löytämisessä ei tarvita kameraa

Elokuvassa *The Secret Life of Walter Mitty* on hieno kohtaus, jossa Sean Penn, elokuvan Sean O'Connell on kuukausia metsästänyt kuvaa lumileopardista ja istuu nyt afganistanilaisen vuoren rinteellä ja odottaa lumileopardin astuvan esiin. Kamera on jalustalla. Elokuvan päähenkilö Walter Mitty, joka puolestaan on kulkenut miltei maailman ympäri yrittäessään tavoittaa O'Connellia, istuu hänen viereensä. Sean kertoo lumileopardia kutsuttavan kummituskissaksi, koska se ei koskaan näyttäydy. Sitten hän toteaa: "Beautiful things don't ask for attention." Kauniit asiat eivät pyydä tulla huomatuiksi.

Kuva siirtyy kameran etsinkuvaan, johon lumileopardi astuu kallioiden välistä varovasti ympärilleen pälyillen. Penn katsoo eläintä kameran läpi. Olisi kuvan ottamisen hetki. Syntyy seuraava keskustelu:

Walter: When are you going to take it?

Sean: Sometimes I don't. If I like a moment, for me, personally, I don't like to have the distraction of the camera. I just want to stay in it.

Walter: Stay in it?

Sean: Yeah. Right there. Right here.

Milloin otat kuvan? Joskus en otakaan. Jos hetki miellyttää minua, silloin en halua, henkilökohtaisesti, että kamera häiritsee minua. Haluan vain pysyä siinä. Pysyä siinä? Niin. Juuri siinä. Juuri tässä. Sitten tilanne on ohi. Lumileopardi astuu pois kuvasta.

Tämä on hieno kuvaus siitä, miten kuvan löytämisessä ei tarvita kameraa. Kuvan voi ottaa, mutta sen voi jättää ottamattakin. On hyvä ajatus jättää joskus kuvanetsimismatkalla kamera kotiin. Voimme löytää kuvan, keskittyä vain sen kokemiseen ja päästää siitä sitten irti. Usein kuvaajat

kertovat, miten heitä harmittaa se, että jokin kuva meni heiltä ohi, kun kamera ei sattunut olemaan mukana. Kuva ei mene koskaan ohi. Tietoisuuskin on valo, joka valaisee maailman. Valokuva on valon kuva, mikä tallentuu filmille tai kennolle. Kuva voi tallentua kennolle vain, jos tietoisuutemme valo on valottanut sen ensin. Tämäkin valotus on kuvan etsijälle riittävä. Kameran avulla tuotamme ikään kuin kaksinkertaisen valotuksen, mikä mahdollistaa kuvan jakamisen. Kuvan kokemus, sen valottuminen tietoisuudessa on kuitenkin ainutkertainen tapahtuma, josta varsinainen valokuva on vain varjo. Kuvan löytämiskokemusta ei sellaisenaan voi siirtää. Siitä voi antaa vain kuvan.

Zen-kuvauksessa opettelemme ensisijaisesti löytämään tämän ensimmäisen valotuksen, tietoisuuden valotuksen. Tämä tarkoittaa kuvan etsijälle hereillä oloa aisteissa, kaikessa siinä, mikä näyttäytyy välittömässä kokemuksessamme juuri nyt. Juuri tässä. On pyrittävä tulemaan tietoiseksi niistä kuvista, joita tietoisuutemme poimii joka hetki – hirvittäväällä nopeudella. Hidastaminen voi olla tarpeen, jotta ehtisimme nähdä. Mutta valinnanvaraa kyllä riittää. Kohdista, missä voimme laukaista kameran, ei ole pulaa. Ja kuvan löytäessämme voimme myös vain pysähtyä, katsoa ja vain pysyä siinä. Juuri siinä.

13. Zenin koan: Kuka on se joka katsoo?

Kun katson puuta, niin mikä silloin katsoo ja mitä? Katsonko minä puuta vai puu minua? Tulenko minä subjektina tietoiseksi puusta, joka on kokemukseni objekti? Vai voiko ajatella niin, että puu tulee tietoiseksi itsestään siinä tietoisuudessa, joka mahdollistaa sen ilmenemisen kokemuksena? Siis mitä? Ymmärrän. On vaikeaa ajatella, että subjektin ja objektin suhdetta voi yrittää katsoa toisestakin suunnasta. Ei siis pelkästään subjektista kohti objektia, vaan myös objektista kohti subjektia, ei vain minusta kohti maailmaa vaan maailmasta kohti minua. Tietoisuuteni on ikään kuin valo, joka valaisee maailman. En ole erillinen maailmasta irrallinen olento, vaan olen saumaton osa tätä maailman kokonaisuutta, joka tulee tietoiseksi minussa, minun kauttani. Tietoisuuteni luomassa valossa syntyy itsetietoisuutta, mutta se ei ole välttämättä subjektin itsetietoisuutta, se on myös maailman itsetietoisuutta minussa.

Tällainen näkökulman vaihto on miltei mahdotonta, koska olemme tämän jokapäiväisen, empiirisen, ehdollistetun minämme vankeja. Empiirinen minämme on äärimmäisen monimutkainen historiallinen rakennelma, joka on ehdollistunut toistamaan rakenteita, joista se on itse rakentunut ja joiden osa se itse on.

Zen-harjoituksella pyrimme vaihtamaan näkökulmaa. Pyrimme läpivalaisemaan tämän ehdollistetun minämme niin, että mitään ei jää jäljelle ja ymmärtämättä. Tämä on tietysti mahdoton tehtävä, mutta näyttää harjoituksen tienä, jota voidaan kulkea. Japanilainen zen-opettaja Shin'ichi Hisamatsu kuvaa zen-kokemusta ”muodottoman itsen itsetietoisuudeksi”. Zen-taide on hänen mukaansa tämän muodottoman itsen ilmausta.

Tämä muodoton itse on mahdollista tavoittaa, kun pudotamme pois sen itsen, millä on muoto. Se on tämä jokapäiväinen, ehdollistettu itsemme, egomme. On siis pudotettava pois tämä ego, tämä minä, johon olemme kiintyneet ja jossa elämämme tulee esiin rajallisena itsenä, itsekeskeisenä minänä, jossa maailma tulee tarkastelluksi ja ymmärretyksi vain tämän ehdollistetun itsen näkökulmasta.

Jos onnistumme pudottamaan pois tämän rajallisen minämme, rajallisen näkökulmamme, mitä jää jäljelle? Tämä on kysymys, mitä on tarkasteltava huolella ja harjoitettava huolella. On katsottava vain sitä, mitä jää jäljelle. Jos jäljelle ei jää mitään ehdollistetun itsen rajallisia muotoja, ajatuksia, asenteita, jäljelle jää vain jotakin, jolla ei ole mitään muotoja. Sitä voidaan kutsua ”muodottomaksi itseksi”, mikä on rajaton. Samalla tietoisuutemme ei tietenkään katoa minnekään, emme mene tiedottomaksi, jolloin voidaan sanoa, että jäljelle jää muodoton itse, joka on tietoinen itsestään. Näin voimme löytää Hisamatsun ”muodottoman itsen itsetietoisuuden”.

Kun katsot puuta ja sen sijaan, että keskityt puuhun, kysytkin, kuka on se joka katsoo, mitä tapahtuu? Näkökulmasi kääntyy objektista kohti subjektia. Kun katsot itseäsi näin, mitä näet, mitä löydät? Mitä löydät katsojan paikalta. Et mitään! Löydät vain katsomisen tapahtuman. Katsoja on tyhjä. On vain havaitsemisen prosessi, missä maailma tulee havaituksi.

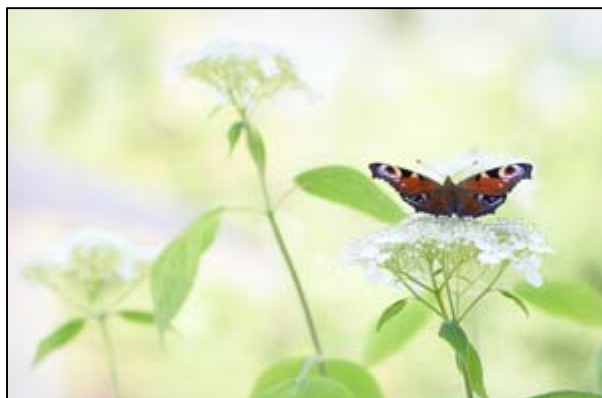
Kun etsit kuvaa, anna myös kuvan tulla havaituksi näin! Kuvan etsimisestä tulee silloin samanlainen zen-koan, kuin mitä kuvaisin edellä. Silloin kuva voi nousta esiin ja tulla havaituksi, mutta suunta ei ole silloin minusta kohti maailmaa, subjektista kohti objektia, vaan maailmasta kohti minua, joka on tyhjä, ilman odotuksia, ilman ajatuksia; muodoton tietoisuus, mihin kuva piirtyy ikään kuin omasta halustaan. Ei siksi että minä haluan niin vaan siksi, että maailmasta on nousemassa esiin paikka, mikä haluaa tulla esiin, ikään kuin näyttäytymään ja samalla osoittamaan kohti jotakin, jonka osa se itse on.

Mumonkan on tunnettu *koan*-kokoelma, jota erityisesti *Rinzai*-zenin oppilaat käyvät koulutuksessaan läpi. Tähän tekee mieli laittaa lopuksi kokoelman kahdestoista *koan*, jonka nimi on ”Zuigan kutsuu mestariaan.”

Joka päivä Zuigan kävi itsensä kanssa seuraavan keskustelun: "Mestari!" "Niin." "Selvitä pääsi!" "Kyllä, kyllä." "Älä anna muiden pettää itseäsi." "En, en."

Mumonin kommentti: Vanha Suigan myy ja ostaa itseään. Hän pitää nukketeatteria. Yhden naamion takaa hän kutsuu mestaria ja toisen takaa vastaa mestarille. Yksi naamio sanoo: "Selvitä pääsi", ja toinen: "älä anna muiden pettää itseäsi." Jos takerrut hänen naamioihinsa, erehdyt pahasti. Jos jäljittelet Suigania, olet kuin kettu.

*Jotkut zenin oppilaat eivät erota
todellista ihmistä naamion takaa,
koska he uskovat minuuden olemassaoloon.
Minuuus on elämän ja kuoleman siemen.
Vain tietämättömät kutsuvat sitä todeksi ihmiseksi.*

14. Arjen lumo: samsara on nirvana

Zenissä todetaan joskus, että *samsara on nirvana* ja *nirvana on samsara*. *Samsara* tarkoittaa syntymän, elämän ja kuoleman kiertokulkua. *Nirvana* siitä vapautumista. Käsitteillä on erilaisia metafysisiä tulkintoja, mutta zenissä pyrimme katsomaan tarkasti tätä hetkeä, tässä ja nyt. Mitä siinä tapahtuu? Muusta on vaikea sanoa.

Elämämme toteuttaa jokaisessa hetkessä *samsaran* kiertoa. Synnymme uudelleen jokaiseen hetkeen. Sitten hetki katoaa ja siinä hetkessä elänyt minä on kuollut. Äskeistä minää ei enää ole. Ei

ole eilistäkään. Tämä ei ole mitään kuoleman symboliikkaa, vaan elämämme todellisuutta. Eilinen minä on jo kuollut ja huomisen minä ei ole vielä syntynytkään. Tämä on yksi tapa ymmärtää samsara, elämän ja kuoleman kiertokulku.

Jostain syystä tämä on niin karu tosiasia, että haluamme paeta siitä. Kuvittelemme menneisyyden maailman sillä tavalla todeksi, että murehdimme sitä. Kadumme tekemisiämme ja tekemättä jättämissiämme. Näemme painajaisia siitä, miten asiat olisivat voineet mennä, jos olisimme toimineet toisin. Kuvittelemme myös tulevaisuuden todeksi niin, että olemme huolissamme siitä, miten selviämme huomisesta, onnistummeko tehtävissämme. Tuntemme suurta taakkaa siitä, että toivomamme tulevaisuus ei toteudukaan. Ulotamme toiveemme sekä menneisyyteen, että tulevaisuuteen. Olemme tyytymättömiä siitä, että menneisyytemme ei ole toiveidemme mukaista, ja kärsimme jo etukäteen siitä, mitä tulevaisuus tuo tullessaan.

Tämä on kuvausta siitä *samsarasta*, josta zen yrittää opettaa meitä vapautumaan. Koemme elämässämme tyytymättömyyttä ja kärsimystä, koska ehdollistunut egomme kuvittelee itselleen menneisyyden ja tulevaisuuden omien halujensa ja toiveidensa varaan. Zenissä todetaan myös, että meidän tulee pystyä kulkemaan absoluuttisen ja suhteellisen, taivaan ja maan välissä. Tämä sitten on symboliikkaa. Voidaan viitata myös taivaaseen ja helvettiin. Helvetti on tuo kuvaamani samasara, jossa mieli luo jatkuvasti omaa tyytymättömyyttään ja kärsimystään kuvittelemalla, millaista elämän tulisi olla ja millaista sen olisi pitänyt olla.

Nirvana on vapautumista tästä mielen luomasta kidutuskammiosta. Miten siitä vapaudutaan. Ymmärtämällä, että *samsara* on *nirvana*. *Nirvana* on sama kuin *samsara*. Siitä vapaudutaan juuri tässä kohtaa, juuri tässä ja nyt, missä eilinen minä on jo kuollut, eikä huomisen minä ole vielä syntynytkään. Tämä on syntymän, elämän ja kuoleman kiertokulku, eikä mitään muuta. Se on elämämme todellisuutta tässä ja nyt. Mitä enemmän ymmärrämme tätä, sitä enemmän olemme vapaita mieleemme luomista kahleista. Elämän ja kuoleman kiertokulku eli *samsara*, on se paikka missä voimme olla vapaita. *Samsara* on siis *nirvana* ja päinvastoin. Mitään eroa ei ole. Me kuvittelemme sen eron. Ehdollistunut minämme luo tämän eron ja näistä minämme ehdollisista rakenteista on vaikea luopua. Se vaatii harjoittelua.

Harjoittelu on arjen lumon ymmärtämistä. Se on keskittymistä juuri siihen, mikä on tehtävä juuri nyt. Jos emme osaa nauttia posliinin puhtaudesta, kun se paljastuu riepumme alta, oli se sitten allas tai pytty, emme ymmärrä zeniä. Kuvaakaan ei tarvitse lähteä hakemaan kauempaa. Jokainen arjen hetki voi olla kuvan paljastumisen paikka. Ehdollistunut egomme ei helposti tavoita näitä kuvia. Se kuvittelee, että on matkustettava kaukasiin maihin tai sotatantereille voidakseen saada hyvän kuvan. Tai on otettava mukaan köysi, mentävä synkkään metsään, ripustettava köysi kaulaan ja otettava omakuva. Tämä kuva kertoo ehdollistetun egomme ahdistuksesta, pelosta, tuskasta, yksinäisyydestä, epätoivosta. Tällaista kuvaa kutsutaan usein myös taidekuvaksi. Tällainen kuva ei eheyttä. Päinvastoin. Se vain näyttää haavan. Muodottaman itsen näkökulma on toinen. Se osoittaa toiseen suuntaan. Se osoittaa kohti ehjää, kohti sellaista kokonaista, mikä ei koskaan ole ollutkaan rikki. Siksi kuva, joka ilmentää muodotonta itseä, on myös itse eheyttävä. Siksi zen-kuvaus ja sen synnyttämät kuvat luovat myös eheyttävän prosessin – sekä tekijässä että katsojassa. Sitä voisi kutsua myös terapeutiseksi prosessiksi.

Tähänkin tekee mieli laittaa yksi *Mumonkanin koan*. Sen nimi on "Joshu pesee kulhon".

Munkki sanoi Joshulle: "Olen juuri saapunut luostariin. Opettaisitko minua?" Joshu kysyi: "Oletko syönyt jo riisipuurosi?" Munkki vastasi: "Olen." Joshu sanoi: "Pese sitten kulhosi." Sillä hetkellä munkki valaistui.

Mumonin kommentti: Joshu on mies, joka avatessaan suunsa paljastaa myös sydämensä. Epäilen, että tämä munkki ei todellisuudessa nähnyt Joshun sydämeen. Kunpa hän ei olisi luullut munaa kanaksi!

Asia on liian selvä ja siksi vaikea nähdä.

Eräs idiootti etsi kerran tulta palava lyhty kädessään.

Jos hän olisi edes tiennyt, millainen tuli on,

hän olisi voinut keittää riisinsä paljon aikaisemmin.

15. Eheyttävän kuvan kaksi tasoa

Nykyään puhutaan paljon eheyttävästä tai voimauttavasta valokuvasta. Mitä näillä menetelmillä eheytetään? Olen puhunut edellä siitä itsestä, jolla on muoto ja siitä itsestä, jolla ei ole muotoa. Normaalisti samaistumme edelliseen, emmekä tunne jälkimmäistä. Itsellä, jolla on muoto viittaa siis tähän jokapäiväiseen egoomme, joka toimii elämässämme eräänlaisena ongelmanratkaisun välineenä. Tämä minä voi mennä rikki, jolloin se lakkaa toimimasta ongelmien ratkaisijana ja siitä itsestään voi tulla meille ongelma. Se vaatii eheyttämistä. Erilaiset psykoterapian tai voimauttavan valokuvan menetelmät pyrkivät eheyttämään tätä minää.

Mutta on olemassa myös toisenlaisen eheyttämisen taso, joka ei ole yleisesti tunnettu ja joka vaatii toisenlaista lähestymistapaa. Se tarkoittaa sen itsen, jolla on muoto, läpivalaisemista niin, että sen takaa paljastuu muodoton itse. Tämä vaatii vahvaa ja ehjää egoa. Muodoton itse on jotakin, joka ei kaipaa eheyttämistä, koska siinä ei ole mitään eheyttävää, mutta sen etsiminen ja löytäminen voidaan kokea eheytyksen prosessiksi. Tässä eheytyminen tarkoittaa irrallisuuden muuttumista yhteenkuuluvuudeksi. Kyse on myös samaistumisen siirtymästä. Normaalisti samaistamme itsemme jokapäiväiseen egoomme ja koemme olevamme ajatustemme,

tunteittemme, aistimustemme ja muiden mieleemme sisältöjen virta. Kun harjoittaessamme systemaattisesti ja intensiivisesti kehomieltämme joskus koemme, miten tämä virta lakkaa, meille paljastuu uusi samaistumiskohde: muodoton itse. Tämä kokemus on eräänlaista kotiinpaluuta ja eheytymistä, koska muodoton itse ei tee mitään eroja. Siinä ei ole kahta, on vain yksi.

Kuva voi osoittaa suoraan kohti muodotonta itseä, ja kuvaamisen prosessi voi osoittaa sinne tien. Samassa mielessä puhun myös ”eheyttävästä liikkeestä”. En tarkoita näillä käsitteillä siis egon eheyttämistä, sen saattamista jälleen toimintakuntoiseksi, vaan liikkeestä, jonka suunta on kohti muodotonta itseä. Kun piirrät kameralla kalligrafista ympyrää, sinun on etsittävä kehon liikkeen, hengityksen ja mielen eli keskittymisen ykseyttä. Nämä ovat muodotonta itseä kohti suunnatun liikkeen eheyttävät elementit. Kun kaikki nämä elementit saumattomasti kohtaavat, mieli tyhjenee muodoistaan luonnollisella tavalla. Silloin on oltava tietoinen siitä, mitä jää jäljelle.

Kuvan etsimisessä, huolellisessa keskittymisessä siihen, mitä on paljastumassa, voi käydä samoin. Samalla myös kuva voi nousta esiin. Silloin kuvan lähtökohta ei ole se itse, jolla on muoto, vaan se ilmentää sitä, mistä ei voi sanoa mitään. Jos siitä voi sanoa jotain, se ei ole muodoton itse. Tässä mielessä on ymmärrettävä Hisamatsun huomautus, että zen-taide on muodottoman itsen ilmausta. Zenin estetiikka selittyy myös tämän kautta. Myös kuvan.

16. Tyhjyyden estetiikkaa

Zen-kuvassa on tietty maku. Hisamatsu luettelee muutamia zen-taiteen erityispiirteitä, joista ensimmäinen on *epäsymmetrisyys*. Vaikka zen-taiteilija pyrkii täydellisen muodon piirtämiseen, vaikkapa ympyrän, hän on tuomittu epäonnistumaan. Todellisuudessa on aina särö. Leonard Cohenin ”Anthemien” sanoin: *”There is a crack in everything. That's how the light gets in.”* Kaikessa on särö, josta valo pääsee esiin. Mitään täydellisyyttä ei ole, ei ihmisessä, ei todellisuudessa. Täydellisyys on matemaattinen malli, käsite, ihminen on aina ihminen, ihmisyydessään aina keskeneräinen. Tämä on tärkeä huomata, kun pohdimme sellaisia käsitteitä kuin hyvyys ja pahuus ja erityisesti kun näemme hyvyttä itsessämme ja pahuuden aina muualla. Tässä olemme myös eksistenssifilosofian ytimessä, siinä ahdistuksessa, josta voi vapautua vain hyväksymällä itsensä osaksi epätäydellistä maailmaa.

Yksinkertaisuus zen-taiteessa viittaa kaiken turhan pois pudottamiseen. Mikään ei ole yksinkertaisempaa kuin muodoton itse. Jos ei ole mitään muotoa, ei ole mitään monimutkaistakaan. Jos pyrimme saavuttamaan muodottoman itsen kokemuksen pudottamalla pois kaiken, sekä kehon että mielen, tämän muodottoman itsen ilmaisustakin putoaa pois kaikki turha. Lopputulos voi olla karun yksinkertainen, kuva, missä ei ole mitään turhaa.

Zen-taiteen *luonnollisuus* taas viittaa siihen, että se ei synny yrittämisen tuloksena. Se syntyy mielestä, joka on ”ei-mieli” ja tällainen mieli ei pyri ”luomaan” mitään. ”Luovuus” on egon toimintaa. Kuvan kannalta toiminta ei-mielestä käsin tarkoittaa avautumista maailmalle, subjektin ja objektin suunnan kääntämistä pääläelleen. ”Minä” en silloin katso ”maailmaa”, vaan maailma näkee itsensä minun kauttani. Kuva nousee esiin ikään kuin omata halustaan, ei minun halustani. Olen tässä prosessissa osa luontoa ja luonto on osa minua.

Zen-taiteessa on yleensä myös paljon *tyhjyyttä* ja *hiljaisuutta*. Koska muodoton itse on itse hiljainen ja tyhjä käsitteistä, sitä ilmaiseva taide täyttyy hiljaisuudella ja tyhjyydellä. Zen taidoissa

etsitään liikettä hiljaisuudessa ja hiljaisuutta liikkeessä. Vain siellä, missä ei ole mitään muotoja, voi olla täydellinen hiljaisuus. Tämä on se hiljaisuus, mikä tulee esiin kaikissa zenin taidemuodoissa, mutta myös toiminnallisissa taidoissa. Kun piirrät kameralla zen-ympyrää, pyri tunnistamaan se hiljaisuus, mistä liike nousee, mutta pyri tunnistamaan myös se liike, se hienovarainen elämän virta, joka kannattelee kaikkea toimintaamme, myös kuvan esiin nousemisen hetkeä.

Hisamatsu puhuu myös zen-taiteen *syvällisestä herkkyydestä, kuivasta ankaruudesta ja henkisestä riippumattomuudesta*. Kaikki nämä zen-taiteen piirteet kulkevat käsi kädessä. Ne eivät ole erillisiä vaan ne riippuvat kaikki siitä kokemuksesta, jonka voimme saada muodottomasta itsestä. Muodottoman itsen ilmaisuna ne sisältyvät kaikki erottamattomina toisiinsa.

Jos nyt vaihteeksi en päättäisikään tätä lukua zen-sitaattiin, vaan otan teemaan sopivan lopetuksen länsimaisesta filosofiasta. *Plotinos* (k. 270) kehitteli ensimmäisenä läntisenä filosofina loppuun asti nk. "negatiivisen teologian" peruseriaatteet. Idän erilaiset "tyhjyyden filosofiat" liitetään usein tähän ajattelun perinteeseen.

Plotinoksen *Yksi on*, ei vain mittaamattoman täydellinen, vaan myös kaikkien olemisen ja ajattelemisen kategorioiden ulkopuolella ja siihen voidaan kokemuksessa yhtyä. Plotinos kirjoittaa: "Yksi ei ole mitään tiettyä laatua tai kokoa, ei henkeä tai sielua, ei mitään liikkuvaa tai liikkumatonta, se ei ole tilassa eikä ajassa. Ei, se on jotain yksinkertaista tai ennemminkin jotain muodotonta, ennen kaikkea muotoa, kaikkea liikettä, kaikkea lepoa."

Siis, kuten Hisamatsu kuvaa: "muodoton itse". Ja zen-taide voidaan nähdä tämän muodottoman itsen itseilmaisuna.

17. Valkoinen taide

Kun avaat television uutisten aikaan, näet hyvin missä ihmiskunta on menossa. Itse en ainakaan tarvitse taidetta näyttämään tuota samaa. Tällaisessa maailmassa on isompi tarve valkoiselle taiteelle, jonka tarkoituksena on saada katsoja kohottumaan jokapäiväisyyden yli, ja vasta sitten hitaasti laskemaan jälleen jalkansa maan pinnalle. Muistan hyvin tällaisen kokemuksen, kun joskus parikymmentä vuotta sitten kun minulla oli tilaisuus katsoa japanilaisen *Sankai Juku* buto-ryhmän esitys Kuopiossa. Muistan vieläkin, kun esitys oli loppu, miten kävellessäni pois salista jollain omalaatuisella tavalla tunsin itseni kohonneeksi ja henkistyneeni. Se oli tunne, jota en pysty kuvailemaan tarkasti sanoin. Jonkinlaista kohottumista se kuitenkin oli.

Sankai Jukun esitys oli ”valkoista butoa”, valkoista taidetta. Valkoinen taide, niin kuin sen itse ymmärrän, pyrkii eheyttämään katsojaa, ei rikkomaan. Miksi rikkoa sitä, mikä on jo rikki? Samaan pyrkii eheyttävä liike, eheyttävä kuva, myös zen-kuva.

Pelkkä kuvan katsominen voi olla katsojaa eheyttävää, jos kuva on muodottoman itsen ilmausta. Tämä on itse asiassa zen-taiteen ydintä. Taiteensa avulla zen-taiteilija pyrkii välittämään kokemuksensa todellisuudesta suoraan katsojalle, oli sitten kyseessä liike tai liikkumattomuus, kuva tai siveltimen herkkä viiva. Terapiassa tällainen sanaton eheytyksen mahdollisuus vain katsomalla on vielä tutkimaton alue.

Mitä eheyttävän taideteoksen tekeminen vaatii sen tekijältä? Se vaatii taidon, taiteen, tekijän, yhteisön ja luonnon saumattoman yhteyden tai samuuden. Tämä on tietysti paljon vaadittu, enkä usko että kukaan pystyy toteuttamaan sitä täysin. Länsimaissa taidon eriytyminen käsityöksi ja taiteen muuttuminen ”luovan neron” egon ilmaukseksi estää tehokkaasti eheyttävän taiteen synnyn. Mallia on haettava muualta: valkoisesta butosta, zen-kalligrafiasta, tiibetiläisestä pyhästä taiteesta.

Ensiksi siis taito ja taide. Puolustan tässä käsitystä, jossa taitoa ei voi erottaa taiteesta. Silloin raja käsityön ja taiteen välillä on keinotekoinen. Länsimaisessa elitistisessä taiteessa halutaan usein tehdä tämä ero. Taiteeksi riittää pelkkä ajatus. Tällainen käsitys nostaa yksilön ”luovuuden” ”taiteen” erityispiirteeksi. Luovuutta pidetään taiteilijan erityisominaisuutena. Luovuus on kuitenkin jotain, jota kaikki olemme ja teemme kaikki jatkuvasti luovia tekoja. Itse asiassa, teemme mitä vain, toteutamme aina jotakin ainutkertaista, mitä kukaan ei ole tehnyt samalla tavalla aikaisemmin. Kaikki tekomme ovat tässä mielessä uusia ja ”luovia”. Elämä itsessään on yksi iso luovuuden kenttä. Olemme kaikki oman elämäämme luovia taiteilijoita.

Taiteen ja tekijän yhteydestä olen jo kirjoittanut. Kun samaistumme täysin tekemiseemme, juuri siihen hetkeen, missä käsityö tai mikä tahansa teos syntyy, oli se vaikka kuva, sana tai liike, pudotamme täysin pois itsekeskeisen minämme, teos syntyy ikään kuin omasta tahdostaan. Tässä prosessissa mitään minää ei tarvita. Minä ei ”luo” mitään, koska mitään luovaa minää ei ole.

Kun taito, taide ja tekijä kohtaavat minän poispudottamisen tilassa, eräänlaisessa ei-minuudessa, katoaa ero myös minuun ja sinuun, minuun ja maailmaan. Eron katoaminen tarkoittaa samaistumista muihin, samaistumista luontoon, samaistumista kaikkeen, mitä on. Jos teos syntyy tästä yhteydestä, se ilmaisee myös tätä yhteyttä. Sen eheyttävä voima, ihmistä ja maailmaa muuttava voima, on tämän yhteyden voimaa, tämän yhteyden synnyttämän ymmärryksen voimaa.

18. Vielä lyhyt huomautus mielen valotuksesta

Haluan palata vielä ajatukseen siitä, että tietoisuutemmekin on valo, joka valaisee maailman. Kun otamme kuvan, tietoisuutemme on valottanut kuvan ensin. Olemme havainneet sen. Mutta on kaksi maailmaa, joista toisen voi valottaa kennolle, toista ei. On tärkeää havaita ulkoinen maailma sellaisena kuin se on. Sieltä voi löytää kuvan, mikä astuu esiin, kun vain jaksamme odottaa. Mutta voimme suunnata myös tietoisuuden valotuksen sitä itseään kohti. Voimme pyrkiä havaitsemaan oman mielemme sellaisena kuin se on. Tämä valotus on vaikeampi tehdä ja kuva, minkä se paljastaa, on vaikeampi löytää. Se on kuva itsestämme ilman mitään peittoja, ilman mitään naamioita, ehdollistumia. Zenissä sitä kutsutaan ”todelliseksi itseksi”, ”ihmisen todelliseksi luonnoksi”, ”Buddha-luonnoksi”.

Zen-harjoitus perustuu tällaiseen kaksoisvalotuksen ajatukseen. On valaistava ulkoinen maailma, mutta myös sisäinen. Jos onnistumme valaisemaan oman mielemme maiseman, kuva, jonka ulkoinen maailma sitten paljastaa, muuttuu. Ulkoinen maailmakin paljastuu mielen maisemaksi. Kun otat kuvan ja ylivalotat sen, sen vaaleat kohdat palavat puhki. Sävyt katoavat ja jäljelle jää pelkkä valkoinen pinta. Mielen tutkiminen ja sen valottaminen on eräällä tavalla mielen maiseman ylivalottamista. Harjoituksessa tietoisuuden valo suunnataan sitä itseään kohti niin voimakkaasti, niin ankarasti, että se aiheuttaa eräänlaisen mielen ylivalottumisen. Sen muodot tulevat esiin,

mutta hiljalleen ne palavat puhki kuin ylivalottunut valokuva. Lopulta mitään ei jää jäljelle, vain valkoinen tausta, joka on tyhjä muodoista. Siis vain ”muodoton itse”, joka on tietoinen itsestään.

Kun näin läpivalaistu mieli etsii kuvaa maailmasta, se etsii kuvaa itsestään. Aina löytäessään kuvan, se löytää myös itsensä. Tässä mielessä kuva ulkoisesta maailmasta on samalla kuva myös sisäisestä maailmasta.

Kun Dersu Uzala, Akira Kurosawan filmin päähenkilö, kulkee luonnossa ja kohtaa eläimiä, hän kutsuu niitä aina ihmisiksi. Katsellessaan suden jälkiä lumessa, hän toteaa, että ihminen on mennyt tästä. Luonnonvoimat ovat hänelle myös ihmisiä. ”Tuli vihainen, metsä palaa monta päivää. Tuli vihainen ... pelottavaa. Vesi vihastuu ... pelottavaa. Tuuli vihastuu ... pelottavaa. Tuli, vesi tuuli ... kolme voimakasta ihmistä”, hän toteaa. Kun Arseniev meinaa ampua karhun, Dersu huudahtaa: ”Älä ammu, minulle ovat ihmisiä!”

Aivan. Dersu on zen-mestari, joka ei tee eroja. Ei ulkoiseen ja sisäiseen, ei minuun ja maailmaan. Hän on zen-kuvaaja, joka ei tarvitse kameraa. Hän tuskin on kameraa nähnytkään.

19. Tietämättömyyden taito

Maailman katsominen ei ole sen ymmärtämistä. Se on ihmettelyä. Ymmärtäminen tulee myöhemmin. Kun ymmärrämme tämän, voimme antautua tietämättömyyden taidolle. Ennen tietämisen vaatimuksesta luopumista pelkkä näkeminen voi olla mahdotonta tai ainakin se on vaikeaa. Kun luovut tietämisen pakosta, et enää aina kysy, miksi tai mikä tämä on. Sen jälkeen maailmaa on helpompi katsoa salaisuutena, joka ei koskaan voi paljastua meille täysin.

Dersu näki ihmisiä kaikkialla. Suomen kielen sanan ”ihminen” etymologiasta ei ole yksimielisyyttä. Nykysuomen etymologinen sanakirja esittää sanan alkuperän mahdollisuuksiksi myös sanat ”ilma” tai ”ihme”. On hienoa ajatella, että suomen kielen ihmistä kuvaava sana perustuisi ihmeeseen. Silloin Dersunkin ajattelu tulee lähelle ja ymmärrettäväksi. Luonnossa elävälle ihmiselle maailma on samaa ihmettä, kuin ihminen on itselleen.

Zen-harjoituksessa emme pyri ymmärtämään tätä ihmettä vaan elämään sitä. Jos haluamme ymmärtää iloa, meidän on naurettava, jos haluamme ymmärtää surua, meidän on surtava. Ymmärrämme elämää vain elämällä, kuolemaa vain kuolemalla. Jos meidän on nälkä, meidän ei tule syödä ruokalistaa, niin kuin zen-opettajat joskus toteavat.

Onneksi kuva on kuva eikä sana. Sana on välttämättä symboli, kuva ei. Varsinkaan tietoisuuden itsensä valottama kuva. Tosin, on kyllä todettava, että sanatkin voivat olla piilossa samassa paikassa, missä kuvat asuvat. Silloin sanatkin voivat piirtää kuvan. Tällaista sanojen piirtämää kuvaa kutsutaan runoksi.

Ehkä näiden huomioiden lopetuksiksi sopisi *Mumonkanin* yhdeksästoista *koan*, jonka nimi on ”Tie on jokapäiväinen elämä”. Se kuuluu näin:

Joshu kysyi Nansenilta: "Mikä on tie?" Nansen sanoi: "Jokapäiväinen elämä on tie." Joshu kysyi: "Voiko sitä opiskella?" Nansen sanoi: "Jos yrität opiskella sitä, olet jo astunut harhaan." Joshu kysyi: "Jos en opiskele, miten voin tietää, että se on tie?" Nansen sanoi: "Tie ei kuulu havaittavaan tai ei-havaittavaan maailmaan. Tieto on harhaa ja ei-tiedossa ei ole mieltä. Jos haluat astua todelliselle tielle, joka on kaiken epäily tuolla puolen, tee itsestäsi vapaa kuin taivaan lintu. Älä nimitä sitä hyväksi tai pahaksi." Näistä sanoista Joshu valaistui.

Mumonin kommentti: Kun Joshu kysyi kysymyksensä, Nansen sulatti hänen jäätyneet epäilynsä hetkessä. Luulenpa silti, että Joshu ei päässyt samalle tasolle Nansenin kanssa. Hänen piti opiskella vielä kolmekymmentä vuotta.

Kevään sadat kukat, syksyn täysikuu.

Kesän virkistävä tuuli, talven lumi.

Heitä tarpeettomat asiat mielestäsi ja nauti jokaisesta vuodenajasta

